

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

Թ. Աղոթքն ու Պաշտամունքը

Քրիստոնեաներ հաւատքով եւ սիրով միայն չէ որ նորութիւն կը ներմուծեն, այլ նաեւ այն քնքուշ բարեպաշտութեամբ՝ զոր կ'ունենան Աստուծոյ եւ Յիսուսի հանդէպ։ Հեթանոսներուն համար ոչ մէկ բան այնքան օտար է՝ որքան ա՛յս զգացումը, ոչ մէկ բան անոնց մէջ այնքան անձանօթ՝ որքան Աստուածութեան դիմելու ատեն քրիստոնեաներու ունեցած յարգանքի եւ սիրոյ խառն արտայայտութիւնը։ Եւ այս՝ անո՛ր համար որ հեթանոսները կը վախճան եւ կը պատկառին աստուածութենէն՝ քան թէ կը սիրեն զայն։

Պաշտամունքը հեթանոսներու համար ուրիշ բան չէ եթէ ոչ պայմանադրուած ակնածանքի նշան մը, վնասակար աստուծոյ մը վրէժխնդրութիւններէն եւ կամ նեղութիւններէն զերծ մնալու համար։ Ան՝ ըլլալով մարդէն աւելի զօրաւոր, աւելի ուժեղ շատ բան գիտէր. սակայն միեւնոյն կիրքերու ենթարկուած ըլլալուն, կրնար թէ՛ վախ եւ թէ՛ վստահութիւն ներշնչել. բայց ոչ երբեք սէր։ Բարեպաշտութիւնը եւ կամ անոր նմանող բան մը, կրնա՞յ ընծայուիլ արհամարհելի անձերու։ Քանի որ այն վայրկեանին երբ մարդիկ գիբերը իրենց տիպար կ'առնէին՝ կը վատթարանային։

Ընդհակառակը՝ քրիստոնէական հաւատքը կը դիմէր դէպ ի իմաստութեան, գեղեցկութեան եւ բարձրագոյն կատարելութեան յարացոյցը։ Քրիստոսի կրօնքը՝ ըստ առաջին քրիստոնէական քարոզութեան, զԱյն կը ներկայացնէ Դաւիթէն աւելի մեծ, Դատաւոր կենդանեաց եւ մեռելոց, Կենաց Իշխան, Անկիւնաքար, հարկաւոր Միջնորդ եւ տիեզերական Փրկիչ։

Քրիստոս Տէրն է ամէնուն, եւ Անոր անունին ամէն ծունկ կը կրկնուի՝ երկրի վրայ եւ սանդարմատի մէջ։ Տիեզերական այս տիրութիւնը, արդարեւ աստուածային ստորոգելի մըն է. նոյնն է նաեւ Սուրբ Հոգիի Առաքիչ ըլլալը, կամ իբրեւ միակ

փրկիչ ա՛յնքան վսեմ անուն մ'ունենալը՝ որ բաւական ըլլայ պարզապէս Անոր կոչում ընել՝ հիւանդները բժշկելու համար։

Սակայն եթէ այս քարոզութեանց մէջ նկատի առնուին Յիսուսի եւ Աստուծոյ միջեւ եղած յարաբերութիւնները, կախումի յարաբերութիւն կը նշմարուի հոն։ Եթէ հրաշքներ կը գործէ Ան՝ պատճառն այն է որ Աստուած իր հետն է, եւ Աստուած է որ զանոնք կը գործէ Անոր միջոցաւ. Աստուած է որ զայն յարոյց մեռելներէն, Աստուած է որ զԱյն կարգեց Դատաւոր կենդանեաց եւ մեռելոց. ըրաւ Տէր եւ Քրիստոս, զԱյն բաղմեցուց իր աջ կողմը եւ փառաւորեց։ Այս բոլոր յատկանիշերը կ'ազդեն քրիստոնէին հաւատքին վրայ. այսպիսով է որ հաւատացեալներ զանոնք ընդունած եւ իմացած են։

Յիսուս՝ իր երկրաւոր կեանքէն սկսեալ Քրիստոսն է, բայց իր յարութիւնը վըճուական տպացոյցն ու անմերժելի փաստն է իր մեսիական փառքին։

Անոր բերածն էր փրկութիւն մը զոր միայն Ինք ունի, եւ միայն Ինք կու տայ, եւ ամենո՛ւն կու տայ, յերջանկութիւն բոլոր անոնց՝ որոնք զայն կ'ընդունին։

Այս կերպով կը ծնի երկրպագութեան, պաշտամունքի եւ սիրոյ զաղափարը հանդէպ Յիսուսի, որ անքակտելիօրէն միացած է Հօյր Աստուծոյ ա՛յնքան՝ որքան ոչ ոք։ Անոր Որդին է Ան (παῖς, υἱός), բառ մը՝ զոր քրիստոնէական ամէնէն հին գրականութիւնը կը հասկնայ որպէս հոմանիշ աստուածային ազգակցութեան։ Հաւատացեալներ Անոր կը դառնան իբրեւ մէկու մը՝ որ միշտ ներկայ է իրենց մէջ եւ կարող օգնելու։ Անոր անունը միայն՝ ամէնէն քնքուշ եւ ամէնէն լի կոչումն է. վասն զի քրիստոնէին հաւատքն ու սէրը այդ անուան մէջ կը զեղու մարդկային հոգիին վստահութեան բովանդակ ինքնաբերութիւնը։ Ահա այս անունն է որ կը թռչի մարտիրոսութեան վսեմ ժամուն՝ կրօնական խորունկ ունակութեան մը ազդեցութեան հետեանքով։

Ոչ ոք կը կոսկածի քրիստոնեաներու միաստուածնութեան մասին. այսու հանդերձ՝ անոնք ընաւ չին խղճահարի՛ր՝ երբ կ'աղաչեն, կ'օրհնեն, կը փառաբանեն, միեւնոյն եղբերով, միեւնոյն բանաձեւերով։

Հայր Աստուածն եւ Յիսուս Քրիստոսը։ Ասկայն տակէ պէտք չէ հետեցնել՝ որ Հայրն ու Որդին քրիստոնէական պաշտամունքին առարկայ են նոյն հանգամանքով։ Անոնց բնծայուած փառաբանութիւնները, երգերը եւ մանաւանդ աղօթքները յաճախ Հօր կ'որդուին քան թէ Որդւոյն։ Ա՛լ աւելի ուշադրաւ է սա պարագան որ ամբողջ կրօնքը՝ կ'ենթադրէ Որդիէն առ Հայր այնպիսի յարաբերութիւններ՝ զորս չի փոխադարձեւ երբեք։ Կրօնքը Հայր Աստուծոյ կ'աղօթէ, զԱյն կը գովէ եւ կը փառաբանէ՝ յՈրդին եւ Որդւով։

Աղօթքի կամ փառաբանութեան այս բանաձևերը՝ իրենց աստուածաբանական նշանակութիւնէն անկախաբար մեղի թոյլ կու տան որ ծիսաբանին մէջ տեսնենք նորածին հաւատքին ստորաստիժիւնը (affirmation)։ Իրարմէ անբաժան Հայրն ու Որդին աստուածային շնորհքին վաւերական եւ մշտաբոյս աղբիւրներն են. ահաւասիկ իւրապէս ինքնաբոյս եւ նախնական իմացք մը, ուրիշ պիտի ըլլա աղօթաբանական զարգացումը հետագային։ Հայրն ու Որդին հաւասարապատիւ. — ահաւասիկ քրիստոնէական կրօնքին եղական կեդրոնը. փառաբար մը՝ որ ա՛յնքան կատարելապէս էր բացատրէ առաջին հաւատացեալներուն կողմէ ընդունուած հաւատքը՝ որ ոչ մէկ առարկութեան կամ պառակտումի առիթ տուած է անոնց մէջ։

Սուրբ Հոգին շատ հազուադէ՛պօրէն զու-

գորդուած է Անոնց։ Ոչ մէկ տեղ կը հանդիպինք Անոր առանձնապէս ուղղուած աղօթքի եւ կամ անոր ի պատիւ յօրինուած երգերու։ Կրօնական ծագմանց պատմութեան մէջ, սակայն, Սուրբ Հոգւոյն նկատմամբ եղած հաւատքը կ'երևի որպէս քրիստոնէական կրօնին ամէնէն բարացուցական եւ ամէնէն էական յատկանիշերէն մէկը։ Ամենուրեք կը յայտնուի Ան՝ Հոգին կը ներկայանայ որպէս անձնաւոր այժմը՝ որ առենօք մարդարէները ներշնչեց, եւ այսօր ալ կը խօսի, կը գործէ եւ կ'օրինադրէ Եկեղեցիին մէջ։ Եկեղեցւոյ պետերը կը գործակցին Անոր հետ. «բարեոք թուեցաւ, կ'ըսեն անոնք, Ս. Հոգիին եւ մեզի...»։ Այս Հոգիին աստուածութեան մասին եղած հաւատքը չի կրնար կասկածի առարկայ դառնալ։ Այս մասին կատարելապէս համաձայն են հրէական աւանդութիւնն ու քրիստոնէական հաւատալիքը։ Առաջին քրիստոնեայ սերունդները ապրած են, առապէս, Հոգիին ընտանութեան մէջ։

Պէտք պիտի ըլլար յիշել նաեւ Կոյս Մարիամին, առաքեալներուն եւ մարտիրոսներուն նուիրուած պաշտամունքի առաջին յիշատակարանները։ Բայց դժբախտաբար առաջին երեք դարերու ժամանակաշրջանին նկատմամբ ծիսական գիրքերուն մեղի պահածները — Հիպպոլիտէն զատ — շատ կարճ քանի մը բեկորներէ միայն կը բաղկանան։

Թրգւ. ԴԱԻԻԹ ՎՐԴ. ՉԱԼԴԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

ՀԻՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳԻՐ ԴՐՈՒԱՄ 1683-ԻՆ(*)

(Շարունակելով պարունակութիւնը կը կարդամ։ Էջ 88ա.—)

«Վասն Մբոյն Յակոբայ Վանից,

Պարծառացի Հայոց Ազգի։»

«Նախ եւ յառաջ՝ յորժամ մտանես յարեւմտեան դրանէ քաղաքին, ընթացեալ դէպ յարեւելս, եւ հակեալ ի կողմն հարաւոյ, գնալով առաջի բերթէն սակաւ ինչ, գլխանի գերահռչակ, եւ տիեզերալուր ա-

մենացանկովի Աթոն Քրիստոսանիստ, եւ վանքն Սրբոյ Յակոբեանց, որ է թագ եւ պարծանք ազգիս Հայոց։ Որ ունի առաջի դրանն հրապարակ մի, ուր լինի բազում վաճառութիւն բարեաց ուսուցիաց, այսինքն բանջարեղինաց, եւ մրգեղինաց, եւ այլոց։ Եւ դուռն երկաթեա է յարեւմտեան կողմն՝ յոյժ քաղցրակերտ, եւ արհեստաւոր։ Զի ունի ի վերուստ բարձագոյն կամար մի, ի տիպ աղեղան երկնից, եւ Բեզմեմունքն ի մէջ պարսպին ներսամտեալ Բ՝ աղնիւ կամարք եւս՝ տեղիք պահապա-

(*) Շարունակուած ՍԻՈՆԻ նախորդ թիւէն։